

گزارش پژوهشی :

بررسی حجم و عوامل شکاف مالیاتی در بخش مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

انديشگده اقتصاد مقاومتي

گروه مالیات

آذر ماه ۱۴۰۰

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

بررسی حجم و عوامل شکاف مالیاتی در بخش

مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

مالیات	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۴۰۰۰۹۷۰۵	شناسه:
۱۴۰۰/۰۹/۰۱	تاریخ انتشار:
علی ملک‌زاده	تهیه و تدوین:
سیدوحیدرضا پرهیزکاری	همکاران:
علی ملک‌زاده	مدیر مطالعه:
محمد مهدی یزدانی	ناظر علمی:

خلاصه مدیریتی

ایجاد درآمدهای پایدار در راستای کاهش وابستگی به نفت یکی از اصول اقتصاد مقاومتی است. مالیات به عنوان پایدارترین منبع درآمدی دولت نقش به‌سزایی در اقتصاد کشور دارد. لذا شناخت حجم درآمدهای بالقوه و از دست رفته و بررسی هر مولفه‌ای که موجب از دست رفتن درآمدهای مالیاتی می‌شود، ضروری است. درآمد از دست رفته مالیاتی در ادبیات مرسوم جهانی به «شکاف مالیاتی» شهرت دارد. شکاف مالیاتی در ادبیات اقتصادی به تفاوت مالیات حقه‌ای که شخص باید پرداخت می‌کرده و مالیاتی که در عمل پرداخته است گفته می‌شود.

در این پژوهش به طور خاص موضوع شکاف مالیاتی در اشخاص حقیقی به عنوان بزرگترین بخش مودیان مالیاتی پرداخته شده است. بر اساس آخرین آمار سازمان امور مالیاتی در سال ۹۹ سهم مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی از کل درآمدهای مالیاتی تنها حدود ۱۹ درصد است که بخش اصلی آن را مالیات بر حقوق تشکیل می‌دهد. بررسی وضعیت مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در ایران نشان می‌دهد که بیشترین شکاف مالیاتی در بین پایه‌های مالیاتی مربوط به مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و بیشترین شکاف در این مالیات مربوط به مالیات مشاغل است که تقریباً تمام شکاف مالیاتی اشخاص حقیقی از این ناحیه است و این پایه مالیاتی با سهم بیش از ۵۱ درصدی از کل شکاف مالیاتی، بالاترین سهم شکاف مالیاتی را در اختیار دارد.

شکاف مالیاتی در مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در سال ۹۹ نیز حدود ۸۲۱ هزار میلیارد ریال تخمین زده می‌شود و کل شکاف مالیاتی برآورد شده در سال ۱۳۹۹، رقمی بالغ بر ۱۳۲۲ هزار میلیارد ریال است.

برخی از علل مربوط به شکاف مالیاتی و فرار مالیاتی به صورت کلی بوده و بر همه پایه‌های مالیاتی اثرگذار است. عواملی مانند فرهنگ مالیاتی، نرخ‌های مالیاتی بالا، نبود جرایم بازدارنده، قوانین و ساختار ناقص، تورم و وضعیت بی ثبات اقتصادی از سلسله علل کلی است. اما بعضی دیگر مختص پایه مالیاتی مربوطه است. در مورد شکاف مالیاتی مشاغل، مواردی مانند تفاهم‌نامه‌های مالیاتی، حساب‌های اجاره‌ای، عدم استفاده از کارتخوان یا استفاده از کارتخوان‌های بی‌هویت و یا با اطلاعات غلط و ناقص، دو دفتره بودن، باقی ماندن روش علی‌الراس و امکان ایجاد پیامد فساد و یا حسابرسی ناکافی و غیردقیق، ضعف فرهنگ مالیاتی، عدم آموزش کافی و پیچیدگی فرم‌های مالیاتی، نظام مالیات منبع‌محور و وجود معافیت پایه در همه منابع از سلسله عوامل ایجاد شکاف مالیاتی است.

بررسی تجربه سایر کشورها در موضوع شکاف مالیاتی، دلایل شکاف و راهکارهای کاهش شکاف مالیاتی مفید خواهد بود. برای مثال در بریتانیا هر ساله گزارش شکاف مالیاتی توسط دولت این کشور منتشر می‌شود و از این داده‌ها برای سیاست‌گذاری‌های آتی استفاده می‌شود که عمده سهم شکاف مالیاتی مربوط به اشخاص حقیقی است.

در آمریکا طی دوره ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ متوسط شکاف مالیاتی ناخالص سالانه ۴۴۱ میلیارد دلار بوده است که سهم شکاف مالیاتی اشخاص حقیقی با رقم ۳۱۴ میلیارد دلار در این دوره حدود ۷۲ درصد بوده است. شکاف مالیاتی در سه وضعیت عدم ثبت نام، کم اظهاری و معوقات مالیاتی اتفاق می‌افتد که سهم عدم ثبت نام ۳۹ میلیارد دلار، سهم کم اظهاری ۳۵۲ میلیارد دلار و سهم معوقات ۵۰ میلیارد دلار است. بنابراین اصلی‌ترین و محتمل‌ترین وضعیت شکاف مالیاتی در آمریکا در حالت کم اظهاری است. در حالت کم اظهاری نیز مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی با سهم ۲۴۵ میلیارد دلاری بیشترین سهم را از شکاف مالیاتی ناشی از کم اظهاری دارد.

در بودجه سال ۲۰۱۷ کانادا درآمدهای مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی بیشترین سهم را در بین منابع داشته است و ۱۴۳٫۲ میلیارد دلار یا بیش از ۵۰ درصد از درآمدهای دولت از این منبع بوده است. گزارش شکاف مالیاتی در این پایه مالیاتی در سال ۲۰۱۴ حدود ۸٫۷ میلیارد دلار (حدود ۶٫۴ درصد از درآمدهای PIT) تخمین زده شده است.

با استفاده از تجربه‌های سایر کشورها و استفاده از نظر کارشناسان در آسیب‌شناسی نظام مالیاتی راهکارهایی برای کاهش شکاف و فرار مالیاتی بدست می‌آید. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مهمترین راهکار برای کاهش شکاف مالیاتی، گردآوری و پردازش داده‌ها است. افزایش اطلاعات در دسترس سازمان مالیاتی به همراه هوشمندسازی مالیات‌ستانی از طریق استفاده از سامانه‌هایی مانند سامانه مودیان و پایانه‌های فروشگاهی می‌تواند شکاف مالیاتی را تا حد بسیار قابل قبولی کاهش دهد.

فهرست مطالب

مقدمه	۶
فصل ۱. میزان و عوامل شکاف مالیاتی در ایران	۷
۱-۱- مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در ایران.....	۷
۱-۱-۱- میزان مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و سهم از کل درآمدهای مالیاتی.....	۷
۱-۱-۲- شکاف مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی.....	۹
۱-۲- عوامل شکاف مالیاتی در ایران.....	۱۰
۱-۲-۱- تفاهم نامه های مالیاتی.....	۱۲
۱-۲-۲- حساب‌های اجاره‌ای.....	۱۳
۱-۲-۳- عدم استفاده از کارتخوان، استفاده از کارتخوان‌های بی‌هویت یا با اطلاعات غلط و ناقص.....	۱۳
۱-۲-۴- دو دفتره بودن.....	۱۴
۱-۲-۵- باقی ماندن روش علی‌الراس و امکان ایجاد پیامد فساد و یا حسابرسی ناکافی و غیردقیق.....	۱۴
۱-۲-۶- ضعف فرهنگ مالیاتی.....	۱۵
۱-۲-۷- عدم آموزش کافی و پیچیدگی فرم‌های مالیاتی.....	۱۶
فصل ۲. میزان و عوامل شکاف مالیاتی در کشورهای منتخب	۱۹
۲-۱- شکاف مالیاتی در بریتانیا.....	۱۹
۲-۱-۱- وضعیت درآمدهای مالیاتی در بریتانیا.....	۱۹
۲-۱-۲- میزان شکاف مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی.....	۲۰
۲-۱-۳- علل شکاف مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی.....	۲۱
۲-۲- شکاف مالیاتی در آمریکا.....	۲۲
۲-۲-۱- میزان شکاف مالیاتی در آمریکا.....	۲۲
۲-۲-۲- عوامل شکاف مالیاتی در آمریکا.....	۲۷
۲-۳- شکاف مالیاتی در کانادا.....	۳۰
۲-۳-۱- نظام مالیات بر درآمد در کانادا.....	۳۱
۲-۳-۲- میزان شکاف مالیاتی در کانادا.....	۳۳
۲-۳-۳- علل شکاف مالیاتی در کانادا.....	۳۴
منابع	۳۵

فهرست جداول

- جدول ۱. سهم انواع مالیات در کشورهای مختلف ۸
- جدول ۲. برآورد شکاف مالیاتی سال ۱۳۹۸ ۹

فهرست اشکال

- شکل ۱. تصویر کلان شکاف مالیاتی در آمریکا ۲۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. جزئیات درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۹۹ ۷
- نمودار ۲. جزئیات مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی از کل درآمدهای مالیاتی ۸
- نمودار ۳. سهم مالیات بر درآمد مشاغل از کل درآمدهای مالیاتی ۱۰
- نمودار ۴. شکاف مالیاتی به ظرفیت بالقوه مالیاتی این کشور از سال ۰۶-۲۰۰۵ تا سال ۲۰-۲۰۱۹ ۱۹
- نمودار ۵. شکاف مالیاتی در بریتانیا بر حسب نوع مالیات، حجم و سهم از کل شکاف (میلیارد پوند/ درصد) ۲۰
- نمودار ۶. درآمد مالیات وصولی بریتانیا به تفکیک ۲۱
- نمودار ۷. سهم عوامل رفتاری در شکاف مالیاتی بریتانیا (میلیارد پوند) ۲۲
- نمودار ۸. سهم انواع مالیات‌ها در شکاف مالیاتی آمریکا ۲۴
- نمودار ۹. میزان شکاف مالیاتی در آمریکا به تفکیک انواع مالیات‌ها ۲۴
- نمودار ۱۰. درآمدهای مالیاتی به تفکیک میزان امکان گزارش‌دهی ۲۵
- نمودار ۱۱. نسبت شکاف مالیاتی به تولید ناخالص داخلی (درصد) ۲۶
- نمودار ۱۲. میزان فرار مالیاتی به تفکیک گروه‌های ثروت ۳۰
- نمودار ۱۳. میزان شکاف مالیاتی کانادا در انواع درآمدهای مالیاتی (درصد) ۳۴